

Nedensel Zincirde Kötünün Rolü: İnsan Doğası Bağlamında Felsefi Bir Derkenar

Düşünce tarihi kaçınılmaz bir biçimde insanın doğası ve yapısı üzerine incelemelerle doludur. Doludur çünkü her şeyin başlangıç ve çıkış noktası insanın kendisidir. Akıl ve irade sahibi insan aklı ile düşündüklerini iradesi ile eyleme dökerek dünya tarihinde türlü gelişmelere ve olaylara sebep olmuş, dahası tüm bir insanlık tarihini kendi inşa etmiştir. İnsan kendi kurduğu tarihin hem öznesi hem de nesnesidir. Öznesidir, inşa eder; nesnesidir, inşa olmuş bir dünyanın içinde rol oynar. Bu yüzden her şeyin kaynağı olan insanı anlamak temelde ona zincirli olan varlık, bilgi, ahlak, politika, ekonomi, sanat ve dini anlamaktır.

Tüm varlık alanının ve evrenin şu ya da bu biçimde bir düzen etrafında işlediği ister bilim ister felsefe temelinde olsun kabul edilmiş ve önemli olanın bu düzenin ne olduğunu çözmek olduğu düşünülmüştür. Özsel yaklaşımlardan maddi yaklaşımlara kadar tüm kavrayışlar insanın da bu bütünün içindeki yerini, amacını ve işleyişini açıklamaya çalışmıştır. İnsan doğası konusunda en bilinen dikotomilerin sahibi olan Thomas Hobbes ve JJ Rousseau bu konuda ikna edici temellendirmeleri ile insanları kendi sahasına çeken en etkili iki filozof olmuştur. İnsanın doğası gereği kötü, bencil, çıkarıcı ve egoist olduğunu söyleyen Hobbes’a karşı; insanın aslında iyi ve merhametli olduğunu, sonradan toplum tarafından bozulduğunu söyleyen Rousseau’dan hangisi haklıdır bilinmez ama yeryüzünde bir kötülük problemi olduğu kesindir.

Hobbes’a göre insanın davranışlarının temelinde tamamen “kendi varlığını koruma iç güdüsü” yatar. İnsan tüm davranış kalıplarında yalnızca bu iç güdü ile hareket eder. Öyle ki, başkalarına gösterdiği diğerkamılığın ve empatinin altında dahi aslında önce kendi çıkarları söz konusudur. Bu durumu, aydınlanmış öz-çıkarcı olarak adlandıran Hobbes, modern toplumda insanların birbirine anlayış göstermelerinin temelinde yine kendi bencilliklerini bulur. Kişi, başkasına anlayış gösteriyormuş gibi gözükmelidir ki benzer durum kendi başına geldiğinde aynı şey başkasından da beklenilmelidir. Bu anlamda, insanın önce kendi çıkarlarını korumayı haklı bulan Hobbes, psikolojik egoizmden etik egoizme vararak bu egoizmini meşrulaştırır. Rousseau ise, modern toplumun insanlara kıyaslama, hıncı, kıskançlık, tercih edilme ve reddedilme gibi duyguları öğretmesi bakımından insanın iyi olan doğasındaki birtakım duyguların sadece kötü yönde dönüşüme uğradığını fark eder. Öyleyse şu ya da bu biçimde insanın kötü olan yönü mevcuttur ve bu da bizi ahlak alanına götürür.

İnsanın tamamen saf ve iyi ya da salt kötü olduğunu düşünmek akla ve realiteye aykırı olabilir. İnsan iyiyi de kötüyü de içinde barındırır. İnsan ne salt akıl ne de salt duygu varlığı olduğu gibi akli, duyguyu, iyiyi, kötüyü, özgürlüğü ve esareti aynı anda kendinde barındıran kompleks bir kutu gibidir. Tümelde her şey muazzam bir ahenkle işlediği gibi tümelin içinde tikel bir varlık türü olarak insan da aynı ahengi kendinde yaşar. Ve bu ahenk toplumla ilişki içerisinde kendini gösterir. İnsan ahlaki yönü ile doğan ancak toplumla birlikte ahlaki boyutu edimselleşen bir varlık türüdür. Başka deyişle, insan tek başına ne iyi ne de kötüdür. Onu iyi ya da kötü kılan unsur başkalarıyla ilişkisi içinde ortaya çıkar. Çünkü ahlak alanı, bireyin davranışlarının başkasını etkilediği anda devreye girer. Ahlak, davranışlarımıza bir temel arama girişimi, davranışlarımızı kendisine göre yönlendirdiğimiz, düzenlediğimiz, seçtiğimiz ve karar verdiğimiz bir zemin, dayanak ve temeldir. O temeli belirler, bilir, karar verir, tanımlar ve üzerine eylemlerimizi yerleştiririz.

Evren Nietzsche'nin deyişiyle tüm zıtlıkların bir savaşından meydana gelir. Bütün dediğimiz şey, içindeki tüm zıtlıkların kendi aralarındaki ahenkli bir ilişkisinin toplamıdır. Ateş ve su, iyi ve kötü, uzun ve kısa, sert ve yumuşak, kalın ve ince, gürültü ve sessizlik, varlık ve hiçlik kendi aralarındaki bir ilişkiyi ifade eder. İyi varsa elbette kötü de olacaktır. Kötü temelde, varlık zincirinde bir parçayı ifade eder. İyinin varlığı kötünün varlığı ile mümkündür. İyiyi iyi yapan, kötünün varlığıdır. İyi, kötü ile iyi olmaklığını ifşa etmekte ve açıklamaktadır. İyi ve kötü her ne kadar birbirini madde ve form açısından dışlasa da bir diyalektiği ifade etmekte olup iyi tez ise, kötü bir antitezdir. Ve iyi, iyiliğini kötüye borçludur. Öte yandan evren boşluk kabul etmez. Her şey daimi ve birbiri ardına süreklilik arz eden bir akış içerisinde gerçekleşir. Bu akışta deneyimin öznesi olan insanın dış dünyadan aldığı deneyim damlalarını / dalgalarını kendi bilincinde kesme ve çıkarma işlemi yapması sonucu onlardan bir anlama, kavrama, tanım ve sonuç çıkarır. Kavrama ve anlama dediğimiz şey, bize durmaksızın akan verilerin içinden bir kısmını içinden çekip aldığımız, kesip çıkardığımız parçadır. İşte tam bu noktada, boşluğa yer bırakmayan evrende de iyinin ve kötünün kapladığı yer, kendi varlık konumlarını korumalarından kaynaklanır. Kötünün tanımı, iyinin tanımlanması sonucu ortaya / açığa çıkar. Başka bir deyişle, kötü iyinin kendisinde olmayandır. Kötü, iyi üzerinden tanımlanır. Kötüyü her ne ise o yapan şey, iyiyi her ne ise o yapanın dışında kalır. İyi tanımlanmadan, kötü; varlık tanımlanmadan hiçlik; ateş tanımlanmadan su; efendi tanımlanmadan köle; töz tanımlanmadan ilinek; madde tanımlanmadan tin; beyaz tanımlanmadan siyah tanımlanamaz. Tüm zıtlıklar birbirini dışlar. Bir birimlik uzam aynı anda iki unsurun değildir. Konumlanma ve mahiyet bağımsızdır. Öyleyse, kötünün bu zincirde görevi iyinin kendi varlığına sahip olmasından kaynaklanır.

Öyleyse ve ikinci çözümleme...

Kötü neden var? Kötü bize, olması gerekeni, iyiyi, toplumsal düzeni, adaleti hatırlatmak, düzenin bozulduğu taktirde nelerin olabileceğini göstermek için vardır. Kötü saldırır, dışlar, olumsuzlar, değiller, ayırır, bozar, yargılar, sabitler, çerçeveler, tıkar, durdurur, dondurur, sıkıştırır, nihayetinde öldürür ve yok eder. İyi ise akar, taşar, çoğaltır, esner, büyütür, zenginleştirir, sunar, verir, inşa der, üretir, katar, besler ve yaşatır. Bitimsiz bir güçtür. Kaynaktır. Limitsizdir. İyi özgürlüğü, kötü köleliği temsil eder. İyi, serbest bırakır. Kötü kafesler, tıkar, boğar, can sıkar, nefessiz bırakır, duraksatır. Edimleri ile insanın hayatındaki akışını durdurur. İyi sevgi ise; kötü nefrettir. İyi başkasının akmasının ve çoğalmasının kendi akış ve çoğalmasına hiç bir engel teşkil etmeyeceğini bilir. Onun bilinci kıtlık değil, limitsizlik üzerinedir. Zincirleri kırmıştır. Sadece süzülür. Tek bir şey değildir. “Hiçbir şey” olmamanın aslında “her şey” olmak olduğunu bilir. Her ne ise o olmaya her an hazırdır. Bir potansiyelin aktüelden aktüele geçişidir. Ve her geçişinde ayrı bir forma dönüşür. Nefret, kısıtlama, kıskançlık, hırs, yargılama, aşağılama, küçümseme, tahakküm, kontrol, güvensizlik, mutsuzluk, kaygı, endişe, huzursuzluk, pişmanlık gibi duygular “hayatta kalma” duygularıdır. Hayatta kalma duyguları ise tüpte yalnızca nefes almaya yetecek kadar oksijenin bulunmasını ifade eder. Yaşamak ile nefes almak aynı şey değildir. Kötü, bu duygularla hayatta kalma evresinde yaşar. Sevgi, özgürlük, neşe, limitsizlik, bolluk, güven, şükür ve minnettarlık duyguları ise yaşama duygularıdır ve iyi ile karakterize olur. Kötü sadece nefes alır. İyi ise yaşar.

İyinin kötü ile ilişkisi...

“Kişi canavarla savaşıırken, canavara benzememeye dikkat etmelidir.” Friedrich Nietzsche

“Uzun süre uçuruma bakarsan, uçurum da sana bakmaya başlar.” Friedrich Nietzsche

“Domuzla güreşme. İkinizde pislik içerisinde kalırsınız ancak domuz bundan hoşlanır.” George Bernard Shaw

“Her türlü kötülüğü beklerim senden; bu yüzden istiyorum senden iyiliği.” Friedrich Nietzsche

“Dostu severim, ama düşman da işe yarar. Dost gücümü gösterir, düşman da ödevimi.” Friedrich Schiller

